

Ane Riels roman *Urværk* og gerontologiens ukendte

Af Nicklas Freisleben Lund, Stine Grønbæk Jensen, Kaare Christensen, Klaus Petersen, Jens Søndergaard, Troels

Mygind Jensen, Anne Hagen Berg, Anne-Marie Mai, Jacob Krabbe Pedersen & Peter Simonsen

Abstract

Ti aldringsforskere fra forskellige discipliner har sammen behandlet Ane Riels roman *Urværk* (2021) i et eksperiment, hvor skønlitteraturen var omdrejningspunkt for tværfaglige refleksioner og erkendelser. Artiklen beskriver eksperimentets centrale resultater og kommer på baggrund af eksperimentet med et argument for, at *Urværk* rummer to erkendelsesformer: 1) En *gerontologisk realisme*, idet romanen korresponderer med indsigter fra de repræsenterede forskningsområder, og samtidig fremhæver disse aspekters komplekse sammenspil. 2) En *imaginær viden*, idet romanen tilbyder en forestillet adgang til en type af ældre personer, der er underrepræsenterede i gerontologiske studier, hvilket afføder en refleksion over ofte utilgængelige og ukendte alderdomserfaringer. Med det afsæt diskuteres afslutningsvist eksperimentets og skønlitteraturens tværfaglige og gerontologiske brugspotentialer.

Nicklas Freisleben Lund: postdoc ved Uses of Literature og Dansk Center for Aldringsforskning, Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet. nflund@sdu.dk

Stine Grønbæk Jensen: postdoc ved Dansk Center for Aldringsforskning, Institut for Sundhedstjenesteforskning, Syddansk Universitet. sgroenbaek@health.sdu.dk

Kaare Christensen: professor ved Dansk Center for Aldringsforskning og Enheden for Epidemiologi, Biostatistik og Biodemografi, Institut for Sundhedstjenesteforskning, Syddansk Universitet. kchristensen@health.sdu.dk

Klaus Petersen: professor ved Institut for Historie og Danish Institute for Advanced Study, Syddansk Universitet. klaus.petersen@sdu.dk

Jens Søndergaard: professor ved Forskningsenheden for Almen Praksis, Institut for Sundhedstjenesteforskning, Syddansk Universitet. JSoendergaard@health.sdu.dk

Troels Mygind Jensen: postdoc ved Forskningsenheden for Almen Praksis og Dansk Center for Aldringsforskning, Institut for Sundhedstjenesteforskning, Syddansk Universitet. tmygind@health.sdu.dk

Anne Hagen Berg: postdoc ved Danish Centre for Welfare Studies og Dansk Center for Aldringsforskning, Institut for Historie, Syddansk Universitet. anneberg@sam.sdu.dk

Anne Marie Mai: professor ved Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet. ammai@sdu.dk

Jacob Krabbe Pedersen: adjunkt ved Dansk Center for Aldringsforskning og Enheden for Epidemiologi, Biostatistik og Biodemografi, Institut for Sundhedstjenesteforskning, Syddansk Universitet. jkrabbe@health.sdu.dk

Peter Simonsen: professor ved Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet. petsim@sdu.dk

Indledning

For enden af vejen holdt jeg ved et hus (...) Jeg fornemmede, der sad en gammel dame derinde, og min fantasi begyndte at rulle: Sad hun nu dér hver dag? (...) Og hvilket liv havde hun mon haft før det?

Ane Riel, *Jyllands-Posten*, 25. september, 2021.

Siden 1970'erne har aldringsforskningen gennemgået et tværfagligt opbrud (Ramian & Dyholm, 2020), som har medført en udvidelse af feltets discipliner, metoder og data. Den udvikling bidrager nærværende artikel til via undersøgelsen af skønlitteratur om ældre mennesker som potentiel kilde til gerontologisk viden. De følgende sider trækker dermed tråde til litteraturgerontologien – forskning i skønlitteratur om aldring og alderdom (Wyatt-Brown, 1990) – men er samtidig af udpræget interdisciplinær natur. Således præsenterer denne artikel et eksperiment, hvor artiklens forfattere, som er aldringsforskere fra vidt forskellige discipliner, sammen har behandlet en aktuell, dansk roman om en hovedperson, der befinder sig i de sidste leveår: Ane Riels *Urværk* (2021).

Eksperimentets formål var at undersøge, om, og i så fald hvordan, et fiktionsværk som *Urværk* kan bidrage til aldringsforskningen som sådan. På den baggrund argumenterer vi i det følgende for, at *Urværk* rummer to erkendelsesformer, der konceptualiseres som hhv. romanens *gerontologiske realisme* og dens *imaginære viden*. Termerne uddybes i artiklens to centrale afsnit, men i korte træk betegner vi med gerontologisk realisme det forhold, at Riels portræt af den aldrende, isolerede og skrøbelige Alma i vidt omfang korresponderer med indsigter fra vores forskellige forskningsområder. Begrebet imaginær viden bruger vi til at fremhæve skønlitteraturens evne til at få os til at forestille os det, vi ikke har direkte kendskab til. Alma repræsenterer netop en type af ældre mennesker, som vi *ved*, at vi *ikke* ved meget om, idet fx enlige og personer med dårligere helbred ofte er underrepræsenterede i gerontologiske studier (Nummela et al., 2011).

Baggrund og fremgangsmåde

Eksperimentet er en del af projektet *The Last Years of Life – Health, Treatment and Wellbeing*, der omfatter sundhedsvidenskabelig, antropologisk, historisk og litteraturvidenskabelig forskning.¹ Som et led i samarbejdet satte vi – en epidemiolog, en statistiker, en antropolog, to almen praksisforskere, to historikere og tre litterater – os for at undersøge, hvad vi ville få ud af at behandle *Urværk* sammen. Romanen læste vi i sommeren 2021. Herefter skrev vi hvert et refleksionspapir med udgangspunkt i tre spørgsmål udarbejdet af litteraterne: 1) *Hvad finder I interessant ved Urværk?* 2) *Hvordan peger den ind i/afviger fra jeres forskning?* 3) *Hvad kan I 'bruge' romanen til?* Endvidere interviewede antropologen en 87-årig, kvindelig erfaringsekspert, der herigennem bidrager til artiklen med sin refleksion over *Urværk*.²

Roman, refleksionspapirer og interview blev diskuteret på flere efterfølgende møder. På den baggrund skrev førsteforfatteren et indledende artikeludkast, hvis argumenter og fremstilling vi i fællesskab efterfølgende drøftede, udviklede og reviderede i en mangleddet proces, der løb frem til november 2022. Fremgangsmåden afspejler eksperimentets eksplorative karakter, der kan beskrives som en form for kollektiv, interdisciplinær litteraturlæsning. Noget sådant findes der ikke etablerede metoder for, hvorfor brugen af teori og forskningslitteratur heller ikke er bærende for artiklens argumentation og diskussion. Snarere har vi læst og drøftet *Urværk* alene med udgangspunkt i vores disciplinære baggrunde med henblik på at undersøge 1) de indsigter, som det fælles arbejde med *Urværk* ville afstedkomme, og 2) hvordan disse kunne belyse skønlitteraturens mulige gerontologiske relevans i tværfagligt perspektiv.

I artiklen præsenterer vi både forfatterens og erfaringsekspertens umiddelbare tanker om *Urværk* og de erkendelser, som den fælles drøftelse affødte. Citater fra refleksionspapirer og interview er markeret med anførselstegn³, mens brødteksten formidler de kollektive observationer og argumenter.

Urværk

Urværk skildrer den aldrende Alma. Hun er stærkt gangbesværet, døv og lever isoleret i sit hjem i en landsby i 1980'ernes Danmark, hvor hun holder sig i live takket være ugentlige vareleveringer. Den ordning er blevet arrangeret af hendes mand, Otto, som ved romanens begyndelse dog er 'forsvundet'. Hvad, der er sket, er til at starte med uvist. Det står til gengæld klart, at Alma lider af demens. Hun er ofte 'forvirret' og har svært ved at huske, hvilket præger bogens fortidsplan, hvor Almas mangelfulde erindringer kun drypvist optegner hendes livshistorie.

Nutidsplanet beskriver Almas vanskelige alderdom; ensomheden, de små huskesedler og hendes aftenritual: optrækningen af et bornholmerur, som er af essentiel betydning: "Når det en dag blev tid til at sove stille ind, ville Alma gå i seng uden at trække bornholmeren op" (Riel, 2021, s. 12). Det peger på fortsat livsvilje i en ellers trøstesløs tilværelse.

Alma oplever dog genfunden glæde og meningsfuldhed, da hun udvikler et umage venskab med en nabodreng. Relationen intensiverer også hendes erindringsarbejde, der kredser om to smertepunkter. Det ene er tabet af en datter, om end Alma martres af ikke at kunne huske hendes ansigt og navn. Det andet er forholdet til Otto; en kærlighedshistorie, der udvikler sig skæbnesvangert. I kølvandet på datterens død, hans professionelle deroute (Otto er urmager og mister sin butik, da quartz-ure erstatter mekaniske ure, der er hans speciale) og en ubehandlet apopleksi, bliver manden stadig mere utilnærmelig og dominerende, hvorfor ægteparret isoleres.

Afsondretheden bringer destruktivitet ind i ægteskabet, hvilket kulminerer, da Otto forsøger at kvæle Alma. Disse hændelser 'afsløres' først sent (s. 151-178), hvilket også kaster lys over Ottos forsvinding. Efter mordforsøget fortrækker han til sit redskabsskur, hvor Alma låser ham inde. Her begår Otto ultimativt selvmord, men efterlader sig også en ukarakteristisk udstrakt hånd i form af en afskedsnote: "MIN ALMA. OM FORLADELSE. JEG VAR IKKE MIG SELV" (s. 180).

I nutiden mørkner det også. Alma vil fejre drengens fødselsdag og forære ham et af Ottos sjældne ure. Da han ikke møder op som aftalt, og Alma ser flaget i hans have vaje på halv,

tror hun, at han er død. Den aften trækker hun *ikke* bornholmeren op og ønsker nu at dø. Sådan går det umiddelbart ikke. Næste morgen vågner hun igen. Imidlertid bevæger *Urværk* sig her ind i et overnaturligt univers. Det bliver langsomt klart, at Alma faktisk døde den aften. Og at det er som et genfærd, at hun nu er i stand til at runde sit liv *godt* af. Ikke alene får hun givet drengen gaven og taget afsked (årsagen til hans fravær var en hjernerystelse, han pådrog sig på sin fødselsdag, hvorfor han insisterede på, ”at flaget kun skulle på halv” (s. 212)). Hun kan nu også fremmane sin datter i hukommelsen. Og til slut forsones Alma med Otto i det hinsides. Således kulminerer *Urværk* med en sælsom lykkelig slutning.

Gerontologisk realisme

Som resumeet indikerer, befinder *Urværk* sig – jf. dens ’krimigåde’ og gengangere – bestemt på fiktionens overdrev. Men de individuelle reflektionspapirer samt antropologens interview med erfaringsseksperten viste samtidig, at alle eksperimentets deltagere genkendte aspekter af *Urværks* skildring af Alma. Dog var der markante forskelle i, *hvad* vi genkendte, hvilket nedenfor skitseres.

Epidemiologen påpegede, at Riels fremstilling af Almas trivselsniveau flugter med de parametre, der ofte anvendes til at vurdere sundhed og trivsel blandt de ældste ældre: ”[D]er er ingen tvivl om, at Alma i sine stjernestunder med drengen topper på de ting, vi måler (fysisk funktion, stemningsleje og kognition), og at disse mål er i bund i de sværeste tider for Alma” (jf. Lu, Pikhart & Sacker, 2019).

En almen praksis-forsker/kliniker bemærkede, at ”[s]elve beskrivelsen af kognitiv dysfunktion, aldring, svækkelse, manglende netværk, magtesløshed, higen efter kontakt, sansesvækkelse, eksistentielle udfordringer, mikropsykoser m.v. (...) ikke [er] så langt fra, hvad jeg (...) erfarer som praktiserende læge”.

Også antropologen så paralleller til sit feltarbejde, fx i måden, Alma ”kompenserer for sit nedsatte fysiske funktionsniveau (...). [Hun] støtter (...) sig til møbler og vægge stort set hele vejen, når hun skal rundt i huset”. Disse kompensationsstrategier er tæt forbundet med de nævnte

eksistentielle udfordringer, som antropologen så kondenseret i bogens centrale motiv: "[U]ret, som må trækkes op (...) berører et helt overordnet eksistentielt tema[:] (...) Behovet for at føle, at man er en handlende aktør, der har en vis grad af kontrol." Alma kan således beskrives *både* som en karakter, der 'klar sig igennem', og som en, hvis situation er kaotisk. I kraft af romanformen, hvor forskellige tider, steder og sindsstemninger flettes sammen, fremstiller *Urværk* den slags svingninger som samtidigt tilstedeværende for Alma.

Årsagerne til variationerne er til tider overraskende. Fx oplever Alma efter Ottos 'forsvinding' et pludseligt løft i stemningsleje. Det genkendte antropologen fra interviews med ældre kvinder, der har haft status af 'medhjælpende hustruer' og har måttet underordne sig deres arbejdende mænd. For dem er ægtefællens død derfor ikke kun forbundet med sorg, men også med lettelse og frigørelse, hvilket også har været tilfældet for erfaringseksperter, der selv er enke: "Hvis jeg havde været som unge piger i dag (...) var jeg jo også gået min vej. Men jeg kunne jo ikke gå, jeg havde ingen uddannelse og fire børn." Om at blive alene, fortæller hun: "Dét har jeg nydt! (...) Jeg har fået en meget stor frihed."

En historiker forbandt Almas fluktuerende trivsel med bogens fremstilling af hendes helbreds niveau som relationelt og socialt betinget: "Hvordan Alma fungerer fysisk og kognitivt hænger sammen med graden af hendes ensomhed, og i takt med, at hun bliver mindre ensom [grundet drengen], oplever hun sig som mere rask." Almas generelle mistrivsel er netop intimt forbundet til fraværet af relationer i hendes alderdom. Her bør det bemærkes, at Alma nok har svært ved at forlade sit hjem, men umiddelbart heller ikke ønsker at gøre det, selvom forholdet til drengen understreger længslen efter socialitet. Hendes isolation er altså ikke kun fysisk determineret, men knytter sig også til en række faktorer, som behandles i afsnittet om romanens imaginære verden.

Her har det handlet om *Urværks* gerontologiske realisme. Man kunne indvende, at det ville være mere retvisende at tale om gerontologiske realismer, idet de aspekter, vi genkendte som 'virkelighedstro', var yderst forskellige. Det er korrekt, men når vi bruger termen i ental, er det for at understrege, at romanens realistiske kvalitet netop er dens sammenvævning af mange forskellige

virkelighedselementer i én fortælling. *Urværk* fremhæver således det komplekse sammenspil mellem alderdommens mange dimensioner, som vi i vores forskning ofte tenderer mod at tilgå og undersøge i mere isoleret perspektiv.

Imaginær viden

Som Riel er citeret for i artiklens begyndelse, udsprang *Urværk* af et glimt af en ældre kvinde, hvilket fik hendes fantasi til 'at rulle'. Som læser får man del i den forestillingsopgave, da *Urværk* giver os adgang til Almas perspektiv og dermed udfordrer os til at se verden med hendes øjne. Det aspekt betonedede bl.a. erfaringseksperter, som var særligt optaget af, hvordan romanen kunne give indsigt i oplevelsen af demens, som hun, som mange ældre, frygter. Flere refleksionspapirer fremhævede også beskrivelserne "af den tankegang og verdensopfattelse, en moderat konfus eller dement måske oplever", som epidemiologen formulerede det: "Jeg tænkte specielt på, hvordan det vil være at få stillet mere end 100 meget konkrete spørgsmål (...) når man [oplever den form for 'forvirring', som Alma gør]".

Romanens imaginære viden drejer sig altså om fiktionens evne til at lade læseren forestille sig, hvordan alderdom *kan* opleves og føles. Og som nævnt er det noget af det interessante ved *Urværk*, at forestillingsopgaven her retter sig mod en type af ældre mennesker, som vi *ved*, at vi *ikke* ved meget om. Som en almen praksis-forsker bemærkede, er Alma netop usædvanlig, fordi hun er "helt uden kontakt til sundhedsvæsenet". Det peger i retning af en central erfaring fra eksperimentet, som vi også har nævnt tidligere: nemlig, hvor meget vores respektive faglige synsvinkler prægede vores tilgang til *Urværk*. Hvor sundhedsforskerne hæftede sig ved *sundhedsvæsenets* fravær, så fokuserede eksempelvis historikerne i højere grad på Almas "afkobling fra velfærdsstatens omsorg". Denne 'velfærdshistoriske læsning' har vi i næste del af denne artikel valgt at bruge som eksempel på én konfiguration af romanens imaginære viden.

Urværk i velfærdshistorisk lys

Som oftest forstår vi i dag velfærdsstatens fremvækst som en historie om, at flere og flere får bedre og bedre hjælp, hvorfor fraværet af hjælp til Alma kan ligne et svigt. Romanen indikerer dog en række årsager. En er, at fortællingen ”finder sted langt ude på landet”, hvilket peger på velfærdsstatens geografisk-kronologiske asymmetri; at dens fremvækst ikke er sket i samme tempo alle steder. I romanen ’spøger’ velfærdsstaten dog i form af kommunale medarbejdere, der inkarnerer en hjælp, som hverken Otto eller Alma inviterer indenfor. Altså udpeger *Urværk* en individuel faktor: ”I nogen grad er [afkoblingen] selvvalgt – mandens afvisning af alt og alle gjorde stærke sociale bånd umulige (...)”. På spørgsmålet om, hvorfor Alma ikke træder ud af isolationen, efter hun bliver alene, vil et muligt velfærdshistorisk svar være, at ægteskabets patriarkalske struktur er så gennemtrængende, at Ottos ”magt rækker (...) ud efter hans død”. Strukturerne gør, at Alma i sidste ende ’arver’ den afkobling, som Otto har dikteret.

En relateret faktor er Almas ’barnløshed’. Datterens død forbliver et ubearbejdet traume og er udslagsgivende for afhængighedsforholdet til Otto. Endvidere kunne barnet ”have været en livline til omverdenen. Dels som en, der i sit voksenliv ville kere sig om forældrene (...) dels som en, der ville åbne verden [dvs. kunne skabe en fortsat tilknytning til nutiden/samtiden] for moderen, fx i form af de kontaktpunkter, som opstår i forbindelse med skole, fritidsaktiviteter, etc.”.

Denne udlægning understreger, at *Urværks* imaginære viden ikke eksisterer isoleret i romanen, men opstår i læsningen – i mødet mellem værk og læser (fx Iser, 1980). Historikerens skitserede analyse er netop et resultat af samskabelsen mellem Riels fiktion og historikerens forsøg på – via sin viden om dansk samtidshistorie – at skabe sammenhæng i Almas historie, hvilket imidlertid også aktivt tilføjer lag af mening og forståelse til den.

Her bør to ting understreges. For det første er historikerens udlægning blot én mulig fortolkning af *Urværk* – de øvrige refleksionspapirer giver andre. For det andet, så hævder vi *ikke*, at denne imaginære viden har status af evidens i gængs forstand. Man kunne nok snarere tale om hypoteser affødt af mødet med romanen, hvilket vi vil hævde kan være frugtbare i gerontologisk

perspektiv. En læsning som den 'velfærdshistoriske' viser netop, hvordan *Urværk* giver anledning til at overveje, hvad der findes i (nogle af) aldringsforskningens blinde vinkler. Og, måske, til at overveje, hvordan man som aldringsforsker kan nærme sig, afsøge og belyse disse.

Afrunding og perspektiver

Artiklen har vist, hvordan *Urværk* 1) rummer en gerontologisk realisme, dvs. korresponderer med viden fra vores forskningsområder; en realisme, der dog også fremhæver det komplekse sammenspil mellem alderdommens mange dimensioner; og 2) er kendetegnet ved en imaginær viden, idet romanens forestillingsverden udfordrer os til at reflektere over alderdomserfaringer, der ellers ofte er ufortalte og ukendte.

Disse konklusioner flugter med litteraturgerontologiens kerneargumenter, herunder at skønlitteratur kan give indblik i den individuelle oplevelse af alderdommen (Wyat-Brown, 1990) og styrke forståelsen af ældre som ”mennesker med komplekse indre liv” (Simonsen, 2014, s. 14). Artiklens begrænsninger er dog dels, at den er en kortfattet fremstilling af en omfattende proces og diskussion; dels, at den beskriver et enkeltstående eksperimentet, der – som nævnt – ikke er baseret på en gennemprøvet metode. Således kan artiklen netop læses som et indledende bud på en fremgangsmåde for kollektiv, interdisciplinær gerontologisk litteraturlæsning, ligesom den har søgt at udvikle en fremstillingsform og et vokabular, der kan beskrive og formidle det eksplorative samarbejdes resultater og erkendelser.

Vi vil dog også hævde, at artiklen udgør en kvalificerende (og, håber vi, inspirerende) demonstration af skønlitteraturens gerontologiske relevans, som andre fremtidige eksperimenter forhåbentligt vil afprøve og udvikle. Et aspekt af argumentet om skønlitteraturens positive bidrag til aldringsforskningen er allerede blevet indikeret af epidemiologens overvejelser, hvor læsningen af *Urværk* netop affødte refleksioner over hans faglige praksis og gjorde ham mere opmærksom på begrænsningerne i målingen af ældres trivsel med de hyppigst anvendte metoder. Noget, der også er en stigende erkendelse af i den sundhedsvidenskabelige gerontologi i øvrigt (Anderson et al., 2022).

En anden af de sundhedsvidenskabelige deltagere, en almen praksis-forsker, betoner arbejdet med *Urvæk* som en ”reminder om, at borgere/patienter/brugere kan have meget forskellige virkeligheder”. Citatet stammer fra revideringsprocessen efter denne artikels fagfællebedømmelse, hvor alle forfattere skriftligt spidsformulerede, hvad vi individuelt fik ud af eksperimentet. En mere overordnet erkendelse, der her blev fremhævet af de sundhedsvidenskabelige deltagere, var, at eksperimentet gjorde dem opmærksomme på, hvor ”dybt” forankrede de er i ”sundvidenskabelig tankegang”, og at det havde styrket ”respekt[en] for andre fagligheder”.

Dette blev også fremhævet af forfatterkollektivets anden pol, litteraturforskerne, der fandt det interessant ”at diskutere romanen med de sundhedsprofessionelle, [der] får øje på helt konkrete detaljer i teksten om karakterernes adfærd, fysik og kontakt med omverdenen”. Endvidere blev det antropologiske perspektiv her betegnet som ”værdifuld, fordi karakterens behov for at fortælle sig selv og skabe en sammenhængende livsfortælling kommer i fokus”.

Litteratens kommentar ovenfor understreger, at vi med artiklen *ikke* søger at udnævne skønlitteratur som en særligt privilegeret kilde til gerontologisk viden. Snarere kan eksperimentet og artiklen læses som ét eksempel på, hvordan interdisciplinære tilgange kan supplere, udfordre og udvikle de deltagende fagligheders perspektiver og tænkemåder. Med det sagt, oplevede vi den kollektive litteraturlæsning som et yderst velegnet bidrag til det tværfaglige samarbejde. En tekst som *Urværk* udgør netop et fælles materiale, der konkretiserer forskellige problemstillinger og fungerer som en fremkaldervæske, der tydeliggør forskellige fokuser og *blindspots*.

På den baggrund forekommer det os oplagt, at kollektiv, interdisciplinær læsning af skønlitteratur (eller lignende aktiviteter) vil kunne anvendes mere aktivt og strategisk som tværfaglig isbryder: fx som afsæt for eller indledende udviklingsøvelse i tværfaglige gerontologiske forsknings- og samarbejdsprojekter. Endvidere ser vi også et forskningsidé-genererende potentiale. Således kan fiktionens indlevede og indlevende skildringer af ældre mennesker (og den åbne, interdisciplinære diskussion af disse) ikke blot udfordre os til gentænke, hvad vi, med udgangspunkt

i vores faglighed, ved. Den kan også pege i retning af og inspirere os til og engagere os i udviklingen af nye hypoteser om det, vi ikke kender (nok) til.

De ovenstående bemærkninger om litteraturens gerontologiske relevans er orienteret mod *aldringsforskning*, men vores diskussion udpegede også to mere håndgribelige brugsperspektiver. Det ene drejer sig om 'interventionsinitiativer' i form af læsning af skønlitteratur *med* deltagelse af ældre – netop grundet fiktionens evne til at åbne for samtaler og refleksion. Sådanne tiltag eksisterer allerede, fx *Læs som Mand*, der undersøger, om fælleslæsning kan fremme sundhed blandt mænd i pensionsalderen (Kristensen et al., 2020). Det andet er inspireret af fagfeltet Narrativ Medicin, der bl.a. anvender skønlitteratur i sundhedsuddannelser ”som en kilde til at finde nye erkendelser om og medmenneskelig indlevelse i patienter, sygdom, behandling, pleje og omsorg” (Rasmussen et al., 2021). Vi kunne forestille os lignende initiativer rettet mod ældreområdets aktører.

Disse afsluttende overvejelser skal ses i lyset af den grundindsigt, eksperimentet har genereret, og som spejles i en tendens i velfærdsforskningen, der i stigende grad interesserer sig for den individuelle erfaring. Der eksisterer netop ikke én stor historie, én forklaring, men mange små. Læsningen og drøftelsen af en roman som *Urværk* kan minde os om behovet for mere pluralistiske og åbne gerontologiske tilgange for at nærme os disse.

Referencer

Anderson, K. et al. (2022). Purpose in Life: A Reconceptualization for Very Late Life. *Journal of Happiness Studies*, 23(5), s. 2337-2348.

Iser, W. (1980) [1978]. *The Act of Reading. A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Kristensen, M. M. et al. (2020). Shared Reading as Mental Health Promotion Among Newly Retired Men. *Nordic Journal of Arts, Culture and Health*, 2(2), s. 107-21.

Lu, W., Pikhart, H., & Sacker, A. (2019). Domains and Measurements of Healthy Aging in Epidemiological Studies: A Review. *The Gerontologist*, 59(4), s. 294-310.

Nummela, O. et al. (2011). Register-based data indicated nonparticipation bias in a health study among aging people. *Journal of clinical epidemiology*, 64(12), s. 1418-1425.

Simonsen, P. (2014). *Livslange liv*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Ramian, K & Dyrholm, I.-L. (2002). På tværs af gerontologien – ordkløverens perspektiv. *Gerontologi og samfund*, 18(2), s. 30-32.

Rasmussen, A. J. et al. (2021). Sundhedshumaniora i sundhedspleje. *Fag & Forskning*, 2021(4), s. 56-61.

Riel, A. (2021). *Urværk*. København: Lindhardt og Ringhof.

Wyatt-Brown, A. M. (1990). The coming of age of literary gerontology. *Journal of Aging Studies*, 4(3), s. 299-315.

¹ Projektet er finansieret af VELUX FONDEN. For en præsentation af *The Last Years of Life* og dets delprojekter se: <https://danskgerontologi.dk/nyhedsbrev-4-vinter-2021/>.

² En varm tak til Ellen, der har bidraget til artiklen med rige refleksioner om *Urværk* ud fra egne erfaringer med at være i slutningen af livet. Ellen har givet sit samtykke til at indgå i artiklen og optræder anonymt.

³ I artiklen er dokumenternes ordlyd bibeholdt, men deres stavemåde standardiseret.